

УДК 347.778.4

Кривенко Максим Олегович,
фахівець науково-дослідної частини
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ВИНИКНЕННЯ «ПЛАГІАТУ»

На сьогодні досить популярним є перевірка різноманітних творів, об'єктів інтелектуальної власності з приводу можливого запозичення, або так званого плаґіату. Існують різноманітні програми, які допомагають перевірити унікальність того чи іншого твору, але незважаючи на це кількість правопорушень в сфері інтелектуальної власності не зменшується. Історичні джерела стверджують, що історія плаґіату своїм корінням сягає античного періоду, незважаючи на це, плаґіат як правове явище потребує детального вивчення та аналізу. Так як прийняття законів про охорону авторських прав перетворило проблему плаґіату з сухою мистецтвознавчою в юридичну та комерційну, виникає потреба визначити окремі питання даної теми. Ця тенденція пройшла через віки, має місце і сьогодні. Окремими авторами інколи порушується культура наукового пошуку, узагальнення, обробки та висвітлення результатів наукового пошуку.

Проблеми, пов'язані з питаннями плаґіату висвітлені в ряді праця науковців, а саме: В. С. Дроб'язка, С. О. Глотова, В. В. Коноваленка, Л. Г. Максимова, А. П. Панкєєва, І. М. Рассолова, А. Серго, Т. І. Стекової, О. О. Штефан та ін.

Мета статті полягає у дослідженні передумов виникнення поняття плаґіату. Відповідно до поставленої мети необхідно визначити наступні завдання, а саме: проаналізувати та визначити розвиток плаґіату, як правового явища, яке набуває подальшого розповсюдження.

Існує багато енциклопедичних, правових визначень поняття. Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 23.12.1993 р. № 3792-XII [1], як основний нормативний акт України, що забезпечує державну охорону інтелектуальної власності, у статті 50 пункті в зазначає: «плаґіат – оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору» [1]. Інші джерела вказують: «Плаґіат – привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора» [2, с. 796 – 797].

«Плаґіат – вид порушення прав автора або винахідника. Полягає у незаконному використанні під своїм ім'ям чужого твору (наукового, літературного, музичного) або винаходу, раціоналізаторської пропозиції (повністю або частково) без вказівки джерела запозичення...» [3, с. 601].

Поняття «плаґіат» походить від латинського слова *plagium*, що означало викрадення і продаж чужих рабів за іншою версією *plagium*, у римському праві, означало злочинний продаж у рабство вільних людей, що тягнуло за собою покарання (*adplagas*) [2].

Пізніше поняття «*plagium*» почали використовувати у літературній діяльності. Ним називали крадіжку твору або його частини іншим автором, а сам вираз «*plagium*» було змінено на «*plagiumlitterariorum*».

Історія явища привласнення інтелектуальної або творчої праці, як свідчать джерела, починається більше як 2000 років тому і перші випадки були зафіксовані в античну добу (Геродот, Діодор Сицилійський, Плутарх, Вергілій). Все ж таки вважати античну добу початком зародження плаґіату таким яким він є сьогодні буде помилковим, оскільки у ці часи такого явища не існувало, а взяття частин чужих літературних творів вважалось абсолютно нормальним і розповсюдженім.

В XVII столітті про плаґіат згадували на батьох кафедрах європейських університетів. Викладач Якобус Томазіус в школі Святого Миколая в Лейпцизі, приблизно в 1684 році написав трактат *Deplagiolitterario* («Про літературні крадіжки»), в якому доводив «право» привласнювати собі чуже «добро» в області інтелектуальної творчості. Випадків використання чужих творів було занадто багато. В плаґіаті обвинувачували Шекспіра, Мольєра [4].

Французький письменник Анатоль Франс писав, що зараз письменник зацікавлений в закріпленні за собою драматичного сюжету, романтичної комбінації, бо вони можуть збагатити його, навіть коли він посередній письменник на тридцять тисяч, сто тисяч і більше [5].

Але розглядаючи історію поняття, слід враховувати, що кожна країна має свою особисту істо-

рію компіляції відповідно до розвитку у ній писемності, появи вищих навчальних закладів, початку книговидання тощо.

Плагіаторська діяльність, за сучасним розумінням, як і саме поняття з'явилося у Європі лише у XVII ст. З цього періоду починається відлік історії сучасної компіляції [2, с. 796 – 797].

Можливо припустити, що періодами зародження сучасного plagiatu в історичній Україні є також XVII ст. Також цим періодом (1632 р. відкриття Києво-Братського колегіуму [2, с. 522 – 530] можна датувати і момент зародження plagiatu у середовищі вищої освіти. Але його масовість, на нашу думку, припадає на кінець XVIII – XIX ст.

Друкарський станок було винайдено у другій третині XV ст. Йоганом Гутенбергом. Цей період відкриває нову еру технічного книговидання. Історична Україна не була остоною європейського процесу доказами такого твердження виступають історичні факти: поява друкованого видання Івана Федорова «Апостол» (1574 р.) та книга невідомого львівського видавця (вийшла на 20 років раніше). Ще одним незаперечним доказом є поява найвідоміших українських друкарень: Львівська братська (1573 р.); Острозька (1560 р.); Києво-Печерська (1606 р.); Почаївська (1618 р.); Харківська університетська друкарня (1805 р.) тощо [2, с. 522 – 530].

Механізація книговидання відкрила сучасний історичний етап компіляції, у результаті зробивши його дешевим і доступним (замінила відлиття шрифту, набір тексту і витискування [6], а також забезпечила умови утворення суспільством нової інформації у напрямку мистецтва, культури, науки, як це довів С. П. Капіца (автор феноменологічної математичної моделі гіперболічного росту кількості населення Землі). За його словами, суспільство розвивається за рахунок новоутворених знань, що забезпечує умови демографічного приросту та умови соціально-економічного життя [7].

Отже, у епоху раннього середньовіччя літературний plagiat активно використовувався для написання власних творів окремими авторами [8]. Через одну тисячу років після описаної події plagiat теж має місце навіть серед відомих науковців. Відомо, що однією з причин розриву (протиріччя з новими релігійними тенденціями) між видатним французьким вченим, відомим соціальним реформатором, засновником школи утопічного соціалізму А. Сен-Сімоном (1760 – 1825 рр.), та його учнем і соратником, засновником науки про суспільство «соціології» О. Контом (1798 – 1857 рр.), була претензія останнього на авторство окремих наукових праць та висунуті наукові ідеї [9].

Не обійшла ця проблема і Російську імперію. Незважаючи на те, що у 1830 р. був виданий Закон «О правах сочинителей, переводчиков и издателей», яким фактично прирівнювалися авторські права і права власності, мав місце plagiat [10].

Останнім великим нормативним актом був закон про авторське право, прийнятий в 1911 р., після довголітньої законодавчої процедури [11]. Цей Закон поширювався на всіх авторів неопублікованих творів, незалежно від їх громадянства і місцезнаходження твору, а крім того, на авторів творів, опублікованих на території Росії. Автору дозволялося право випускати твори під своїм ім'ям, псевдонімом або анонімно. Закон допускав співавторство у двох видах: якщо кожен співавтор виконував окрему частину роботи, або, якщо співавтори спільно створювали твір без виділення окремих частин дозволялося переходити авторського права за договором до інших осіб. Предметом договору могли бути і майбутні, ще не видані твори, які могли передаватися на строк не більше п'яти років, авторське право переходило у спадщину, якщо спадкоємців було кілька, то виникала спільна власність. Об'єктом авторського права були всілякі літературні, музичні та художні твори, фотокартки, грамофонні платівки та інші. Терміни авторського права були встановлені: довічно для автора і 50 років після смерті для спадкоємців; щодо окремих об'єктів авторського права були передбачені скорочені терміни.

Основні права автора складалися у виключному праві на відтворення, опублікування і розповсюдження твору, зміну і переробку з однієї форми в іншу, витяг з нього матеріальної вигоди і т. д. Закон включив в себе главу про видавничий договір, по якому автор зобов'язувався представити твір видавцеві, а останній – надрукувати твір в обумовлений договором строк, який не міг перевищувати 3 років. Видавці не мали права переуступати свої права за договором з автором при відсутності відповідного застереження. Автору надавалося право відмовитися від договору за наявності обставин, що перешкоджають опублікуванню ним твору. За порушення закону встановлені були двоякі санкції. Цивільна відповідальність визначалася залежно від ступеня вини порушника. Контрафактор, якщо він був сумлінним, повинен був відшкодувати збитки в розмірі, що не перевищував отриманого ним прибутку. Контрафактні примірники твору передавалися за справедливою оцінкою потерпілому або знищувалися (за винятком архітектурних творів і пам'ятників). За видання чужого твору під своїм ім'ям встановлена була кримінальна відповідальність (не менше 3 місяців тюремного ув'язнення). Менш серйозні кримінальні порушення закону тя-

гли за собою арешт і штраф в сумі не понад 500 рублів [12].

З питань застосування декрету від 26 листопада 1918 р. «Про наукові, літературні, музичні і художні твори» до публічного виконання Народним комісаріатом освіти було видано інструкцію, згідно з якою ті драматичні і музичні твори авторів, які не були монополізовані державою, могли виконуватися тільки за угодою з автором чи об'єднанням, якому автор довірив захист своїх інтересів. Це положення поширювалося також на неопубліковані вірші, куплети, розповіді та інші твори для публічного читання. Інсценування для театру чи екранів творів авторів, опублікованих, але не призначених для публічного виконання, допускалася також лише за угодою з автором.

Опубліковані драматичні та музичні твори могли виконуватися публічно без особливої угоди з автором, якщо останнім постановка не була заборонена. Твори драматичні і музичні, оголошені надбанням РРФСР, і неопубліковані твори померлих авторів могли виконуватися тільки з дозволу Наркомосу. Публічне виконання драматичних і музичних творів підлягало оплаті авторським гонораром, внесеним через агентів Союзу драматичних письменників або Товариства російських драматичних письменників, у розмірі, встановленому цими товариствами, а для монополізованих творів – Наркомпросом. Гонорар за виконання творів живих авторів і спадкоємців, що вступили в права спадкування до видання декрету про скасування спадкування, супільства передавали авторам і спадкоємцям. Гонорар за публічне виконання творів, оголошених надбанням РРФСР, а також творів померлих авторів, які не перейшли у спадок; супільство вносило за вказівкою Наркомосу. Непрацездатним родичам, які перебували на утриманні померлих авторів і мають право на отримання з літературної спадщини, Наркомпрос, за їх клопотанням, визначав розмір утримання за рахунок авторського гонорару. Органам Наркомосу було надано право звільнити окремі театри від сплати гонорару за твори, оголошенні надбанням держави. Винні в невиконанні цих правил, крім відшкодування збитків, заподіяніх автору, повинні були притягуватися до суду революційного трибуналу.

За Радянських часів активної боротьби з плагіатом не велось, незважаючи на те, що 30 листопада 1925 р. вийшов Закон «Про основні авторські права», а у 1973 році СРСР приєднався до Всеєвропейської Конвенції про авторські права в редакції 1952 р. (Женевська редакція). Приєднання визначило зобов'язання СРСР щодо забезпечення мінімального рівня надання прав авторам, праці яких були випущені за кордоном. Але незважаючи на це, до-

слівне «перекопіювання» тексту одним автором іншого було доволі частим явищем. Особливо активно це спостерігалося при написанні навчальних, навчально-методичних посібників та підручників, монографій тощо. Лише один раз, за весь період існування СРСР спостерігався унікальний випадок, коли видатний співак Ф. Шаляпін після еміграції до Франції відсудив у 1930 р. у Радянського уряду 10 тис. франків за те, що в Радянській державі без його дозволу вийшла з друку книга «Сторінки моєго життя», право на видання якої він продав французькій компанії «Міжнародна книга».

«Основи» 1925 р. підтвердили свободу перекладу. За перекладачем було закріплено авторське право на переклад. Якщо твір було випущено в світ, публічно, незважаючи на юридичну бездоганність даної редакції, деякі автори вважали, що це формулювання перетворює автора в підприємця. Для такого висновку ніяких підставі немає [13]. Виконання не вимагало дозволу автора. Останньому повинен був, однак, сплачуватися гонорар у встановленому розмірі, якщо з відвідувачів стягувалася плата. «Основи» 1925 р. допускали відчуження авторського права за договором з точним визначенням характеру використання.

«Основи» 1928 р. зберегли перелік тих випадків, коли «Основами» 1925 р. допускалося використання чужого твору без згоди його автора, і ввели суттєві доповнення та зміни цього переліку. Зокрема, переробка оповідних творів у драматичні й кіносценарії і навпаки, драматичних творів в кіносценарії, були допущені «Основами» 1928 р. лише за згодою автора або його правонаступників. Право використання художніх і фотографічних творів у промислових виробах, дозволене «Основами» 1925 р., доповнено в «Основах» 1928 р. застереженням «за умови сплати автору гонорару». На виконання закону РРФСР від 8 жовтня 1928 р про авторське право Наркомпрос РРФСР постановою від 8 червня 1930 р. встановив ставки авторського гонорару за порушення авторського права взамін відшкодування збитків. Якщо твір було видано без згоди автора, то видавництво сплачувало гонорар автору в підвищенному розмірі проти звичайних ставок, причому розміри штрафних ставок гонорару диференційовані за видами творів літератури і науки. Штрафні ставки були передбачені також за запозичення з творів без згоди автора, якщо одержання такої згоди було обов'язковим в силу закону; якщо порушені встановлені законом межі запозичення або не вказано його джерело; за передрук літературних творів або репродукцій; за використання в музичному творі тексту чужого літературного твору з порушенням установлених правил; за переробку твору з однієї форми в іншу без згоди

автора, якщо останнє було необхідною згідно закону; за публічне виконання невиданих творів, зняття копії з скульптурного твору механічно-контактним способом, або розміщення твору на публічній виставці, якщо всі ці дії були вчинені без дозволу автора. Гонорар за порушення авторського права сплачувався організаціями, підприємствами та особами, що допустили порушення, з правом репресу для організацій до винних осіб.

Протягом 1936 – 1941 рр., в основному, зберігалося законодавство про авторське право попереднього періоду. Нові нормативні акти були направлені на регулювання авторських відносин в галузі кінематографії, створені при РНК СРСР Комітет у справах кінематографії і Комітет у справах мистецтв, видані типові кіносценарні договори, встановлено новий порядок оплати авторів

кіносценаріїв, утворені музичний і художній фонди для допомоги авторам.

Плагіат як один з видів порушення авторських прав має давню історію. Навіть в античні часи окремими мислителями припускалися у своїх творах текстові запозичення з праць інших авторів. Проаналізований історичний період дозволяє визначити етапи розвитку plagiatu як правового явища, що дозволяє нам визначити

До першого етапу слід віднести дореволюційне законодавство, яке передбачало захист авторських прав та визначало відповідальність за порушення.

До другого етапу (1917 – 1941 рр.) слід віднести ряд створених нормативних актів, завдяки яким передбачалася охорона та захист авторських прав.

ЛІТЕРАТУРА

- Про авторське право та суміжні права [Електронний ресурс] : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
- Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрана [Електронный ресурс] / Ф. А. Блокгауз, И. А. Ефрон. в 82 основ. и 4 дополн. полутомах. – СПГ, 1898. – Т. XXIII, кн. 48. – 961 с. – Режим доступу : <http://www.cultinfo.ru/fulltext/1/001/007/121/>
- Большая Советская энциклопедия : в 30 томах / гл. ред. А. М. Прохоров. – изд. 3-е. – М. : Советская энциклопедия, 1975. – Т. 19. – 647 с.
- Не укради! Из истории plagiatu [Електронный ресурс] – Режим доступу : http://exlibris.ng.ru/tendenc/2008-05-22/10_plagiat.html/
- Афоризмы – [Електронный ресурс] – Режим доступу : <http://www.aforizm.info/author/anatol-frans>
- История полиграфии [Електронный ресурс] / Компания ЕЗ-Компьютерс // EZCOGROUP. – Режим доступу : <http://poligraph.ezq.ru/2.htm>. (20.04.09).
- Капица С. Сколько людей жило, живет и будет жить на земле : очерк теории роста человечества / С. Капица. – М. : Наука, 1999. – 190 с.
- Назаров С. Исторические личности [Електронный ресурс] / С. Назаров – Режим доступу : http://family-history.ru/material/var/var_22.html
- Конт Огюст [Електронный ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Огюст_Конт.
- История авторского права [Електронный ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/%C0%E2%F2%EE%F0%F1%FC%EA%E5_%EF%F0%E0%E2%EE.
- Полное собрание законов Российской империи (1911 год). Том 31. [Електронный ресурс]. – Режим доступу : http://www.nlr.ru/e-res/law_g/coll.php?part=1937
- Корецкий В. И. Авторские правоотношения в СССР / В. И. Корецкий. – Сталінград, 1959. – 372 с.
- Хейфец И. Я. Авторское право / И. Я. Хейфец. – М. : Сов. законодательство, 1931. – 216 с.

АННОТАЦІЯ

Кривенко М.О. До питання виникнення «плагіату». – Стаття.

Враховуючи те, що проблема plagiatu з часом з сухо мистецтвознавчої перетворилася в юридичну та комерційну. В статті розглядаються окремі питання стосовно виникнення та подальшого поширення plagiatu.

Ключові слова: інтелектуальна власність, авторські права, plagiat.

АННОТАЦИЯ

Кривенко М.О. К вопросу возникновения «плагиата». – Статья.

Учитывая то, что проблема plagiatu со временем с чисто искусствоведческой превратилась в юридическую и коммерческую. В статье рассматриваются отдельные вопросы относительно возникновения и распространения plagiatu.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, авторские права, plagiat.

SUMMARY

Kryvenko M.O. To the question emergence of «plagiarism». – Article.

Taking into account fact that the problem of plagiarism in time from a purely art-into a legal and commercial. The article deals with some questions about the emergence and spread of plagiarism.

Keywords: intellectual property, copyright, plagiarism.